

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
DERNEĞİ
TÜRKİYE
TEMSİLCİLİĞİ

Bu görüş yazısı, 'Foreign Policy for the 21st Century; Peaceful, Equitable, and Dynamic Turkey' başlıklı proje kapsamında Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği tarafından [Uluslararası İlişkiler Konseyi](#) ve [Global Akademiye](#) sağlanan destek çerçevesinde hazırlanmıştır.

Bu yazıya atıf için: Karel Valansi, "Türkiye-İsrail İlişkileri Karşılarındaki Zorlu Dönemeçlere Dayanabilecek mi?" Panorama, Çevrimiçi Yayın, 24 Ekim 2022, <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/10/24/kv/>

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Türkiye-İsrail ilişkileri karşısındaki zorlu dönemeçlere dayanabilecek mi?

Karel Valansi

Türkiye ile İsrail ilişkilerinde yeni bir dönem başladı. Uzun süren bir diplomasi maratonundan sonra, 9 Mart 2022'de İsrail Devlet Başkanı Yitzhak Herzog'un Ankara ziyareti ile netleşen yakınlaşma, Eylül ayında Birleşmiş Milletler Genel Kurul toplantısı için New York'ta bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile İsrail Başbakanı Yair Lapid'i bir araya gelmesiyle bir adım daha ilerledi. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Aralık 2008'den bu yana ilk kez bir İsrail başbakanı ile görüşmesi bir yana, bu tarihin bir diğer sembolik anlamı da ikili ilişkilerdeki bozulmanın başlangıç noktasını oluşturmasıydı. O dönem Erdoğan Suriye ile İsrail arasındaki görüşmelerde kolaylaştırıcı rolünü bizzat üstlenmişti. Fakat 22 Aralık 2008'de Türkiye'yi ziyaret eden dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in ülkesine dönüşünün hemen ardından Gazze'ye düzenlenen Dökme Kurşun Operasyonu, Türkiye-İsrail ilişkilerinde bugüne kadar süre gelen kopukluğun başlangıcı olmuştu.

Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden karşılıklı olarak en üst düzeye çıkarılma ve büyükelçi atama kararları, ilişkilerde normalleşmenin ulaştığı olumlu noktaya işaret ediyor. Fakat yakın geçmişte yaşananlar, iki ülke ilişkilerinin 1990'lardaki müttefiklik düzeyine çıkmasının uzun ve meşakkatli bir yol olacağını gösteriyor. Bu durumun ana sebebi kuşkusuz iki ülke arasında oluşan güvensizlik ve şüphe. Bu durumu aşmak için güvenin yeniden inşa edilmesi, bunun için de ciddi bir çaba harcanması gerekiyor. Unutmayalım ki, ikili ilişkilerdeki normalleşme, birbirlerine güvendikleri için değil, her iki ülke de buna ihtiyaç duyduğu için gerçekleşiyor.

Bu arada, ikili ilişkilerin bozulduğu süreçte bölgesel dengeler İsrail lehine değişti. Türkiye aldığı dış politika kararları nedeniyle bölgede kendini yalnızlaştırırken, artarda gelen İbrahim Anlaşmaları, Doğu Akdeniz Gaz Forumu, Negev Forumu ile bölge dengeleri İsrail lehine değişti. Artık bölgesine kendini kabul ettirmiş, ekonomik ve askeri gücüne güvenen bir İsrail var. Bu durum İsrail'in gözünde Türkiye'nin önemini azaltmasa da beklentileri konusunda elini rahatlatıyor. Öte yandan, ilişkilerin normalleşme süreci ise hassas bir dengede ilerliyor ve beklentilerin karşılanmaması elde edilen ivmeyi olumsuz yönde etkileyebilir.

Türkiye ise bir süredir sürdürdüğü ideolojik temelli dış politika kararlarının uluslararası alanda yalnızlaşmaya neden olduğunu ve haklı olduğu konularda dahi kendisini destekleyecek ülke bulamadığının ayırına vardı. Özellikle İbrahim Anlaşmaları ile bölgede yaşanan büyük değişime başta ayak uyduramamışsa da son birkaç yıldır ilişkilerinin bozuk olduğu İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Mısır gibi bir çok ülkeye yönelik açılımlarda bulundu. Bu şekilde oluşacak bölgesel yakınlaşmalar ile hem güvenliğine yönelik tehditlere karşı destek bulmayı, hem de ekonomik kriz sürerken yabancı yatırımcıyı ülkeye çekmeyi amaçlıyor. İsrail ayrıca Türk devlet erkanının algısında her zaman Washington'a açılan bir yol olarak görülmüştür. Bu çerçevede Ankara özellikle ABD'den yeni nesil F-16 uçaklarının alımı ve eldekilerin yenilenmesi konusunda İsrail'in ve Amerikan Yahudi lobisinin desteğine ihtiyaç duyuyor. İsrail ile ilişkilerin en kötü döneminde bile Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Amerikan Yahudi lobi kuruluşlarıyla bir araya gelip ilişkileri sıcak tutmaya çalışmasını bu açıdan okuyabiliriz. Doğu Akdeniz'de kurumlaşan ittifakın da dışında kalan Türkiye, İsrail ile

normalleşme sayesinde bölgede hasım gördüğü Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi'nin tezlerine karşı Doğu Akdeniz'deki konumunu güçlendirmek istiyor. Son olarak, enerji konusunda bölgesel bir *hub* olmayı arzulayan Ankara, İsrail doğalgazının kendi üzerinden Avrupa'ya aktarılmasını da istiyor.

İsrail açısından Türkiye önemli bir bölgesel güç. Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin normalleşmesi hem bölgesel istikrarı sağlamak hem de İsrail'in uluslararası konumu için önemli. İsrail için Türkiye ile işbirliğini geliştirmek, varoluşsal bir tehdit olarak gördüğü İran'a karşı da önemli bir kazanç olarak değerlendiriliyor. Nitekim, Türkiye ile İsrail arasındaki yakınlaşmadan rahatsız olan Tahran'ın, Türkiye'de bulunan İsraililere yönelik bir terör saldırısı hazırlığındayken Türk-İsrail istihbarat ortaklığıyla durdurulması ise İran'ın hedefinin tersine- iki ülke arasındaki normalleşmeyi hızlandıran unsur oldu. İsrail'in bir diğer öncelikli tehdit olarak gördüğü Hamas'a Türkiye aracılığıyla baskı yapma isteği de gizli değil. İstanbul'daki Hamas ofisinin kapatılmasını isteyen İsrail, New York'taki buluşmada da Hamas'ın elindeki İsraililerin ülkelerine dönmelerinin öneminden bahsederken, bu konuda Ankara'nın arabuluculuğunu talep ettiğini varsayabiliriz.

Enerji normalleşmenin fitilini yakan ancak en büyük sorunun yaşanacağı konu olabilir. Doğalgazın bulunmasıyla bölgesel bir enerji aktörüne evrilen İsrail, bu durumu diplomatik bir kart olarak da kullanıyor. Doğu Akdeniz Gaz Forumu ile oluşan ittifak sayesinde sadece enerji konusunda değil, ilgili ülkelerle birçok farklı konuda işbirliğinin de kapıları açıldı. İsrail kazandığı bu ivmeyi, Türkiye-Yunanistan arasında yeniden yükselen gerilime taraf olarak kaybetmek istemeyecektir. Bu nedenle enerji konusunda birçok seçeneği açık tutarken, her iki ülke (ve Kıbrıs Rum Kesimi) ile ilişkilerini dengede tutmaya özen gösterecektir.

Ticaret ise her iki ülkenin üzerinde anlaştığı konu. İlişkiler durma noktasına geldiğinde dahi siyaset ile ekonomiyi birbirinden ayırabilen Türkiye ve İsrail'in hali hazırda 8 milyar dolarlık bir ticaret hacmi var. Birbirlerini tamamlayan ekonomileri olan ve bu açıdan rakip olmayan iki ülkenin ticaret hacminin siyasi normalleşme ile daha da artması bekleniyor. Her ne kadar İsrail son yıllarda Hindistan, Brezilya gibi bir çok büyük ekonomiyle ilişkilerini arttırmışsa da bu durum coğrafi olarak yakın ve büyük bir pazar olan Türkiye'nin özel konumunu değiştiremedi.

İki ülkenin ilişkilerindeki normalleşmenin önündeki en önemli engel ise Filistin konusu. Ankara, İsrail ile ilişkilerinin bozulmasının ardından denge politikasından vazgeçmiş, İsrail ile Filistinliler ve El Fetih ile Hamas arasında taraf olmuştur. Zaman zaman antisemitizme ulaşan İsrail karşıtı söylemlerin artık pek dile getirilmiyor olması ile iki ülke arasındaki yakınlaşmanın Filistinlilerin de yararına olacağı söyleminin öne çıkarılması, ikili ilişkileri bu konudan ayırmaya çalışma çabası olarak yorumlanabilir. Zaten, her konuda anlaşamaları bile diyalogun devam ettirilmesi ve sorunların karşılıklı konuşarak çözülmeye çalışılmasına yönelik mekanizmalar kurma kararı, Herzog'un Ankara ziyaretinin en önemli çıktısıydı.

Önümüzdeki dönemde, karşılıklı olarak büyükelçilerin göreve başlamalarının ardından, iki ülke arasında 1990'lardan kalan anlaşmaların gözden geçirilmesi ve günümüz şartlarına uyarlanmaları gerekiyor. Sivil havacılık konusunda çalışmalar başladı bile. İsraili havayolu şirketlerinin yeniden Türkiye'ye uçmaya başlamaları, Türk Hava Yolları'nın İsraililerin tercih ettiği ilk yabancı ülke havayolu şirketi olması, bu konudaki gelişmelerin hızlı ilerleyebileceğini gösteriyor. Aynı şekilde iki ülke arasında 1996 yılından kalma serbest ticaret anlaşmasının yenilenmesi de gerekiyor. İki tarafın düzenlenecek ekonomik bir zirvede bir araya gelmesi bu konudaki gelişmeleri hızlandırabilir. Öte yandan, ikili ilişkilerde Türkiye'nin enerji, İsrail'in ise ticaret konusunu ön plana çıkardığı akıld tutularak temelsiz beklentiler içine girilmemesi ve duygusal çıkışlardan uzak durulması gerekiyor. Enerji ve ticaret dışında ulaştırma ve turizm de iki ülke arasında geliştirilebilecek sektörler olarak öne çıkıyor.

Türkiye ile İsrail'in daha önce müttefiklik düzeyinde ilişkiler kurabilmiş olmaları ve ilişkilerin alt üst olduğu yıllarda dahi insani konularda birbirlerinin yardımına koşmuş olmaları, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin geleceği konusunda umutlu olunmasını sağlıyor. Yine de, iki ülke arasında hasar alan güvenin yeniden tesis edilmesi, bozmaktan daha meşakkatli ve uzun sürecek. Karabağ ve Ukrayna savaşlarında benzer pozisyonlar alan Türkiye ve İsrail, Suriye konusunda da işbirliği yapabilirler. Fakat bu durum İsrail açısından İran'ı sıkıştırma politikası olarak desteklenecekken, Türkiye'yi İsrail ile İran arasında bırakma tehlikesini taşıyor.

Öte yandan her iki ülke de seçimlere hazırlanıyor. İsrail'de ikili ilişkilerin bozulmasının ana sebebi olarak Erdoğan gösterilirken, İsrail'deki seçimlerde Netanyahu'nun yeniden seçilme olasılığı normalleşmeyi durdurmasa bile, Erdoğan ile Netanyahu arasındaki anlaşmazlığı hatırlayınca, basına yansıyan samimi pozların azalacağını söyleyebiliriz. Son olarak, Ukrayna savaşı, Avrupa'daki enerji krizi veya Gazze'de yeniden alevlenecek bir çatışma, ikili ilişkilerin dayanıklılığını test edecek, hassas bir çizgide devam ettirilen ilişkileri zorlayabilecektir.

Karel Valansi,

Karel Valansi, T24 ve Şalom Gazetesi'nde Orta Doğu ve dış politika ağırlıklı analizler yapan bir köşe yazarı ve İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim üyesidir. Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora çalışmalarına devam eden Valansi'nin Türkiye-İsrail ilişkileri konusundaki ilk kitabı "The Crescent Moon and The Magen David, Turkish-Israeli Relations Through the Lens of the Turkish Public" 2018 yılında Hamilton Books tarafından yayınlandı. Dış Politikada Kadınlar inisiyatifi üyesi olan Valansi'ye @karelvalansi twitter hesabından, yazılarına karelvalansi.com'dan ulaşabilirsiniz.